

О ЧУЛНИМ ФЕНОМЕНИМА У ПОЕЗИЈИ

(Ђорђе Вуковић, *Синестезија у поезији*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2010)

Студија *Синестезија у поезији* бави се историјатом појма синестезије, његовим књижевнотеоријским одређењем и местом које му у класификацији стилских фигура припада. У књизи је представљена генеза самог појма, као и развој мисли о њој кроз историју књижевности и бројна научна истраживања. Студију чини седам поглавља: „Појам и назив синестезије“, „Радни појмови и њихове импликације“, „Перспективе упоредних истраживања“, „Додатна разматрања“, „Формуле и њихова остварења“, „Завршни поглед“ и „Издања песничких дела наведених у овом раду“.

Одређивању књижевнотеоријског појма синестезије у првом поглављу претходи осврт на историјат бављења овом темом. Појава синестезије и промишљања о њој дати су кроз дијахронију, од античких истраживања језика и санскритских трактата о поетици, преко просветитељства, до Бодлера – који је аналогije увео у књижевну теорију. Иако је пре Бодлера много тога било речено, његови се претходници не помињу управо због чињенице да је он први у књижевнотеоријском смислу говорио о синестезији. Вуковић се нешто детаљније задржава на сонету *Везе* и Рембоовим *Самогласницима*.

Синестезију је готово све време пратило подвођење под друге појмове који су у датом часу били раширени у науци или уметности. Разне науке које су разматрале појаву синестезије утицале су на то да се појам и назив синестезије мењају кроз време. Терминолошке разлике произлазе из чињенице да ову појаву изучава низ дисциплина. Посебна пажња посвећена је студији Ренеа Гила, који је међу првима испитивао синестезију и у своја испитивања унео научна знања. Даље се прати присуство овог појма у науци (Нордау, Бели, Сегален). Вуковић даје осврт на радове о фонетском симболизму, на истраживања из области лингвистике и психолингвистике, а потом указује на различите одредбе које синестезија као стилска фигура има у реторици и поетици.

Због чињенице да је управо симболизам подстакао истраживање синестезије, књижевни историчари ову појаву најчешће проналазе у песништву ове епохе. Синестезија је, међутим, свеприсутна у књижевности од њених зачетака у старом веку до наших дана, а налазимо је и у ликовној уметности, музици и филму.

Као језичка и књижевна појава синестезија се ослања на лексику чула. Друго поглавље књиге посвећено је подели и хијерархији

чула, чулним зонама и речнику чула. Синестезија подразумева комбиновање лексики разних чула. Аутор међу таквим комбинацијама уочава групе двосмерног и једносмерног преношења, унутар којих уочава формуле: виђење звука, температура звука, звук мириса, мирис звука... Такође идентификује и издваја просте, сложене и граничне комбинације чија продуктивност зависи од богатства речника чула. Вуковић истиче ове комбинације да би указао на њихову посебну стилску улогу у књижевном делу, која их чини засебном групом, издвојеном од других стилских фигура. „Права“ и „чиста“ синестезија доста је ретка, па се аутор опредељује да истражи примере који су потенцијално синестетични.

У поглављу „Перспективе упоредних истраживања“ испитује ову појаву у поезији руског и француског романтизма, парнасизма, симболизма и постсимболизма. Иако је синестезија присутна у књижевности од њених зачетака, Вуковићево истраживање започиње епохом романтизма, с обзиром на то да је ова епоха открила предметну и чулну разноврсност природе. Синестезију у руској поезији прати од Пушкина, Баратинског, Љермонтова до Брјусова, Блока, Хљебникова, Мајаковског, Ахматове, Јесењина, а у француској поезији од Игоа, Де Вињија, Жерара де Нервала, до Бодлера, Рембоа, Малармеа, Верлена и Валерија. С обзиром на чињеницу да је синестезију теже обрадити уколико се прелази на други језик, аутор примере наводи и у преводу и у оригиналу и разврстава их у могуће формуле.

Наведене примере синестезије аутор анализира, упоређује и износи закључке: током деветнаестог века француска и руска поезија увећале су репертоар комбинација; романтизам је у синестезији мало користио боје, а парнасизам и симболизам управо су бојама дали значајно место; Руси су запостављали боју мириса, али су прихватили боју звука и боју тишине; симболизам је дао највећи број формула и комбинација, а најобимнији репертоари потичу од Верлена, Брјусова и Блока. На крају поглавља осврће се на српску поезију, која је усвајала општи репертоар и пратила кретања у књижевностима са којима је остваривала везе и из којих су долазили утицаји.

У „Додатним разматрањима“ полази од питања која се тичу оправданости увођења синестезије као књижевнотеоријског појма и њеног места у класификацији фигура. Иако се поједине формуле остварују у изразима који могу бити метафора, метонимија, персонификација, хипалаж, алегорија, антитеза и поређење, Вуковић сматра да се синестезија не поклапа у потпуности ни са једном од поменутих фигура. Даље наводи неке претпоставке о пореклу синестезије (аналогije, метафоре, поређења, метонимијске замене, фонетске асоцијације и рима, бележење стварних утисака и чулних варки). Аутор размишља о оправданости могућих типологија песника у вези са сине-

стезијским формулама које примењују (нпр. на визуелне и слушне песнике, или према типу синестетичног преношења).

Одељак „Формуле и њихова остварења“ доноси закључке претходних истраживања. Тако, између осталог, Вуковић закључује да боја, звук, светлост и мирис нису подједнако погодни за синестезију. Звуци се највише и најлакше описују помоћу лексике свих чула. Зона чула додира и температуре разноврснија је од зоне укуса, али се звук највише преноси у све њих.

У „Завршном осврту“ писац истиче потребу да се траже везе између синестезије и осталих елемената песничког дела. Тако испитује присуство синестезије у одређеним жанровима (драмски жанрови, епиграм, идила, елегија, балада, сонет...). Осврће се на достигнућа антропологије и археологије у области чула, закључујући да је синестезија комплексан појам који би се могао разматрати у ширем културном оквиру и као елемент чулног света којим се баве различите научне дисциплине и философија.

Књига *Синестезија у поезији* значајан је допринос српској теорији књижевности. Осветљен је један, како Вуковић каже, другостепени, али веома важан систем комбиновања речи који има значајну улогу у свету књижевноуметничког дела. Информативна и прегледна, студија која је пред нама приближава појаву присутну у различитим сферама људског духа и науке, са различитим терминолошким одређењима која је прате. Као језичкој и књижевној појави аутор синестезији приступа систематично и опрезно, са јасним методолошким опредељењем да из корпуса потенцијално синестетичних примера изведе и образложи закључке којима би указао на њену посебност и прецизирао значење синестезије као књижевнотеоријског појма. Као сегмент чулног света, који се ни сам не да уклопити у формуле и шаблоне, синестезија делује као загонетка са више одгонетки. У „Речи на крају“ Ђорђије Вуковић најављује књигу *Поезија и чулни свет* која ће, верујемо, додатно осветлити смисао синестезије у знатно ширем контексту феномена који је незаобилазан, али још увек недовољно истражен сегмент структуре књижевноуметничког текста.

Биљана Мичић